

INLEIDING

DE ROODZIJDEN KOUSEN DER KARDINALEN

In het oosten van Europa, in het vroegere Oostblok, zie je hoe de islam en de orthodoxe en katholieke kerken bezig zijn aan een glorieuze wederopstanding na de val van het communisme en zich alweer manifesteren in al hun oude glorie, gouden rijkdom en diamanten arrogantie. In Servië, Bosnië en Herzegovina en Macedonië, maar ook in Polen en Bulgarije – zogezegde democratieën, die nota bene lid zijn van de Europese Unie en waarin kerk en staat gescheiden horen te zijn – zijn de georganiseerde religies weer ijverig een indrukwekkende materiële, maatschappelijke en politieke macht aan het uitbouwen. En daarbij zijn de orthodoxe kerkleiders niet te beroerd om zichzelf en hun kerk te verrijken en hun onverdraagzame en haatdragende religie uit te dragen op kosten van de burger van de Europese Unie. Daartoe leiden ze bijvoorbeeld de EU-subsidies die naar landen als Bosnië en Herzegovina gaan af naar hun eigen zak.

In de lente van 2011 was ik samen met mijn collega Salvatore Di Rosa in Bosnië en Herzegovina op zoek naar wat restte van het leven en werk van de Servische oorlogsmisdadiger Ratko Mladic. In de buurt van Srebrenica, in het dorpje Jezero, mochten we de inwijding van een Servisch-orthodox kerkgebouw meemaken, een van de vele nieuwe kerken in dit bloedige land waarmee de Servisch-orthodoxe kerk territorium probeert te heroveren op de vaak even agressieve islam. ‘Straks komt de *vladika*, de bisschop’, zei men ons. ‘Het is Vasilije Kacavenda, de orthodoxe bisschop van Zvornik en Tuzla, die de kerk zal inwijden.’

Bisschop Kacavenda, een groot bewonderaar van de etnische zuiveraar Mladic, kwam om vier uur ’s middags met een purperen helikopter aangevlogen. Hij cirkelde een paar keer boven ons hoofd rond

de kerk, alsof het een deel van het inwijdingsritueel was, en landde dan in een drassige bouwput. Schetterende Balkantrompetten aan de ingang van de kerk luidden het feest in. Een bisschop die zich verplaatst per helikopter? Het ligt geheel in de lijn van het imago dat de controversiële Kacavenda sinds het begin van de Bosnische Oorlog heeft opgebouwd. Door uitgebreid te profiteren van de oorlogseconomie in het brandende Bosnië en later ook van EU-subsidies, is hij onmetelijk rijk geworden. Hij koos de Oost-Bosnische stad Bijeljina uit als het hoofdkwartier van zijn *eparchie* en liet er een decadente bisschoppelijke residentie bouwen, die nu spottend het ‘Servische Versailles’ wordt genoemd. In dit gebouwencomplex, weelderiger dan het duurste hotel in Bosnië, ontvangt de bisschop eerbiedwaardige gasten als de Russische patriarch Cyrillus van Moskou. Wanneer hij op reis gaat, is Kacavenda – die rondloopt met meer goud om zijn nek dan de gemiddelde Amerikaanse rapper – ook een vaste klant van dure kledingzaken, zoals de Belgradose vestiging van Hugo Boss. In zijn thuisstad wordt de nationalistische bisschop, zoals gezegd openlijk een groot bewonderaar van Mladic en Karadzic, ervan beschuldigd een haatzaaiend apartheidbeleid te stimuleren, waardoor Bosnische moslims amper aan een baan raken. Een paar jaar geleden vormden zijn residentie, kerk en klooster nog het doelwit van de European Union Police Mission (EUPM), die er een grondige huiszoeking uitvoerde na aanwijzingen dat Radovan Karadzic er zich schuilhield.

In het westen van Europa blijft de georganiseerde religie echter klappen krijgen. Ook in België neemt de ontkerkelijking nog steeds toe. De politicoloog Marc Hooghe van de Katholieke Universiteit Leuven pakte in november 2010 uit met deprimerende cijfers over het gemiddelde kerkbezoek. Slechts 5,4 procent van de Vlamingen tussen 5 en 69 jaar gaat wekelijks nog naar de zondagsmis, dat komt ruimweg overeen met 250.000 mensen. Meer mensen kijken in Vlaanderen elke dag naar Lesley-Ann Poppe – of althans naar bepaal-

de onderdelen van haar. In 1976 bedroeg het kerkbezoek nog 36 procent. Een studie van de Association pour le Développement de la Recherche Appliquée en Sciences Sociales (ADRASS) stelde in juli 2011 dat ook in Wallonië het katholieke geloof zwaar in de problemen zit. Het aantal doopsels daalde van 92,8 naar 54 procent, kerkelijke huwelijken zakten naar 28,8 procent en ook het naar de mis gaan zit op een laagterecord: amper 7,4 procent. ADRASS zag geen redenen waarom deze religieuze daling zou stilvallen of zelfs maar afvlakken. Voor 2050 voorspelt het onderzoekscentrum dat nog slechts 8,4 procent van de Walen zich katholiek zal noemen. Deze ontkerkelijking blijkt ook uit de kritische reacties op nieuws vanuit de kerkgemeenschap, zoals recent nog geïllustreerd door de hevige geruchtenmolen die op gang kwam bij het aftreden van paus Benedictus XVI.

Het Vaticaan probeert die teruglopende trend, die zich hoofdzakelijk in noordelijk West-Europa manifesteert, al vijftig jaar lang tegen te gaan met allerhande imagoverbeterende initiatieven en vernieuwingen sinds het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Maar ook de humanisering en laïcisering van het geloof, het demystificeren van de religie en het enigszins aftakelen van de precieuze *pomp and circumstance* van het katholieke ritueel, dat al sinds de Reformatie het onderwerp is van harde kritiek, hebben zich in het noorden van Europa nog niet vertaald in betere cijfers.

Een kerk met veel volgelingen – vergeten we niet dat de katholieke wereldkerk bloeit – is uiteraard rijk en invloedrijk. Het gaat het Vaticaan financieel dan ook voor de wind, ondanks de traditionele klaagzangen van de kardinalen. Maar hoe zit het met de materiële situatie van een kerk op z'n retour, zoals de Belgische? Ooit was de Belgische kerk een bron van invloed en rijkdom, die onlosmakelijk verbonden was met de nationale en lokale politieke en economische macht. Die situatie maakte haar toen onaantastbaar. Maar die onaantastbaarheid is vandaag niet absoluut meer, zelfs niet in het ooit zo katholieke en gedweë Vlaanderen, zoals blijkt uit het recente pedofilieschandaal.

De nieuwste pedofiele golf heeft de katholieke kerk midscheeps geraamd. De publieke verontwaardiging was groot. Toch hebben in de eerste plaats de financiële consequenties van de nu blootgelegde pedofilie – de zeer betekenisvolle aanslag die de recente dossiers van kindermisbruik op de portefeuille van de kerk betekenen – de doorgaans geheel inerte kerkelijke hiërarchie, die tientallen jaren in ontkenning is blijven leven, uiteindelijk tot actie en zelfs enige schuld-bekentenis gedwongen.

In de Verenigde Staten kwamen in de jaren 90 steeds meer gevallen van kindermisbruik naar boven. In 2002 barstte de bom, toen de krant *Boston Globe* haar eerste artikels publiceerde over kindermisbruikende priesters in het aartsbisdom Boston. De *Globe* kreeg het vervolgens voor elkaar dat de rechter de lokale kerk dwong een aantal geheime documenten – opgeslagen in de geheime archieven van het aartsbisdom – vrij te geven, waarna in geen tijd meer dan 150 gevallen van kerkelijke pedofilie breed uitgesmeerd werden in de pers. In Boston werd niet alleen het systematische misbruik blootgelegd, maar eveneens de samenzwering binnen het aartsbisdom, die de priesterpedofilie in de doofpot probeerde te stoppen, en de koudbloedige manier waarop de aartsbisschop en zijn mensen bewust verzuimden potentiële slachtoffers te informeren en te behoeden voor verder misbruik. Het patroon van pedofilie en het kwaadaardig afdekken, bleek vervolgens een sjabloon te zijn dat toegepast werd op de volledige katholieke kerk in de VS en de rest van de katholieke wereld.

Maar in Amerika werd eveneens duidelijk dat de onthulling van de katholieke pedofilie gevolgen had die veel verder reikten dan louter het pikzwart maken van het kerkelijke blazoen. Het dossier richtte voor de zoveelste keer de schijnwerpers op een van de meest controversiële kanten van de georganiseerde katholieke religie: haar materiële rijkdom. Er bleken immers zware financiële consequenties aan de kerkelijke pedofilie te hangen. Op basis van de gerechtelijke

onderzoeken naar kindermisbruik in de kerk, uitgevoerd door een aantal Amerikaanse *grand juries*, besloten veel slachtoffers naar de rechter te stappen. Ze deden dit niet enkel om de daders te laten veroordelen, maar ook om de kerk te dwingen de slachtoffers te vergoeden voor de geleden schade. En die aanpak had succes. Tegen 2010 had de Amerikaanse katholieke kerk al voor meer dan 830 miljoen euro aan schadevergoedingen en schikkingen uitbetaald aan bijna 1500 pedofilieslachtoffers. Daarbij liepen de uitgekeerde sommen vaak extreem op. In juli 2007 betaalde het aartsbisdom van Los Angeles bijvoorbeeld maar eventjes een half miljard euro aan 500 slachtoffers. In oktober 2009 moest het bisdom Savannah in de staat Georgia 3 miljoen euro betalen aan één enkel slachtoffer van de wild om zich heen neukende pastoor Waylon Y. Brown. Veel Amerikaanse bisdommen, waarvan de meeste bijzonder goed in de slappe was zitten, waren verplicht om gebouwen te verkopen en scholen en kerken te sluiten om de werkingskosten van het bisdom te drukken en de pedofilievergoedingen te kunnen betalen. Een aantal bisdommen koos echter voor de vlucht vooruit en greep naar een radicale oplossing: ze vroegen hun eigen faillissement aan onder *Chapter 11* van de Amerikaanse faillissementswet, waarmee alle lopende rechtszaken en claims tegen de aanvrager temporeel worden bevroren. Het eerste bisdom dat die stap zette, was dat van Portland in 2004, nadat het al voor 50 miljoen euro aan schadevergoedingen had uitgekeerd. Op die manier probeerde Portland de bezittingen van zijn parochies, schoolgelden en *trust funds* te beschermen tegen nieuwe eisen. Het uitgangspunt van het bisdom Portland daarbij was dat parochiebezittingen geen eigendom van het bisdom zijn, terwijl de eisers stelden dat de katholieke kerk ondeelbaar is en dus ook financieel één enkele entiteit.

Sindsdien hebben 7 andere Amerikaanse bisdommen het voorbeeld van Portland gevolgd. In januari 2011 besloot het aartsbisdom van Milwaukee zich ook failliet te laten verklaren, nadat het er niet in

geslaagd was om een minnelijke schikking te treffen in 23 lopende rechtszaken. Het jaar voordien had het bisdom Wilmington in de staat Delaware hetzelfde gedaan, omdat Wilmington – dat volgens eigen zeggen over 70 miljoen euro aan activa beschikt en voor 350 miljoen euro schulden heeft – betrokken was geraakt in niet minder dan 130 rechtszaken. Tussen 2002 en 2009 betaalde de Amerikaanse kerk zomaar eventjes 1,1 miljard euro aan schadevergoedingen in pedofiliezaken.

Dat financieel procederen tegen de kerk is ondertussen overgevaaid naar Europa. In Nederland stelde de commissie-Lindenbergh dat slachtoffers van seksueel misbruik binnen katholieke instellingen recht hebben op vergoedingen van 5000 tot 25.000 euro, in bijzondere gevallen zelfs tot 100.000 euro. Geen enkele instelling mag zich daarbij beroepen op verjaring of het ontbreken van verantwoordelijkheid, stelde de commissie onomwonden.

België is een traag land, altijd geweest. Ontwikkelingen die als een pletwals over het buitenland rollen, arriveren hier vaak laat en dan nog in verwaterde vorm. Terwijl in landen als Ierland, de VS, Duitsland en Nederland de oproer rond de pedofilie raasde, was het in België *business as usual* en wist de katholieke kerkprovincie, toen onder leiding van kardinaal Godfried Danneels, van de prins geen kwaad. Het einde van de vorige eeuw was een tijd van grote vreugde en zorgeloosheid voor de kerk in Vlaanderen – ze was zelfs populair. Dat had alles te maken met haar leider. Kardinaal Danneels was *the toast of the town*, een uiterst minzaam en zacht sprekend man die bijzonder goed lag bij de gemiddelde Vlaamse journalist en hoofdredacteur. De kale, handenwrijvende aartsbisschop verkondigde zijn visie meer dan gemiddeld in krantenkolommen en de man werd een graag geziene, vaste gast op de Vlaamse radio en tv. Met een niet eerder vertoonde gladheid schoof hij van de ene talkshow naar het andere spelletjesprogramma, waar hij werd opgevoerd als een spe-

cialist in van alles en nog wat en op iedereen commentaar mocht geven. Op het scherm werden zijn wollige nietszeggendheid en zijn zorgvuldig van alle angels en scherpe kantjes en relevantie ontdane pastoorspraat aan het ontspanning zoekende kijkvolk aangeboden als dieper en maatschappijbepalend denken. In februari 2012 legde Danneels, toen als emeritus aartsbisschop van Mechelen-Brussel, nog eens zijn eeuwige uitgangspunten uit tijdens de jaarlijkse lezing aan de Tilburg University, georganiseerd door de Tilburg School of Catholic Theology. Negatief nieuws over de kerk, zei Danneels, haalt vaak de media, terwijl positieve berichten niet doordringen, zoals over de toenemende belangstelling voor de Bijbel, gebed en de kerkvaders en de waarde van een persoonlijk beleefd geloof. Het waren nog luchtige tijden ...

Het feit ook dat Danneels een tijdlang aan alle kanten werd opgevoerd als een *papabile*, een mogelijke opvolger van de toenmalige paus Johannes Paulus II, en de manier waarop de lepe Danneels dat gerucht voedde, maakten dat veel Vlaamse journalisten helemaal nat in de broek werden van de kerkvader-BV. Zogenaamde journalistieke monumenten als Mia Doornaert, die jarenlang voor de godvrezende krant *De Standaard* heeft gewerkt en tussendoor hand-en-spandiensten verleende aan de katholieke CD&V, en het devote VRT-icoon Jan Becaus kenden Danneels een bijzonder hoog gehalte aan 'mediatieke *sexiness*' toe. Volgens zijn vroegere perschef Toon Osaer was Danneels 'de meest gewaardeerde mediafiguur in Vlaanderen vanwege zijn gevatte, beeldrijke, eenvoudige, intelligente en mooie taal'. Osaer vond Danneels 'geen dominicaan, niet dweperig. Hij is rond en heeft een hoge aaibaarheidsfactor, en zijn aanwezigheid in tv-programma's als *De XII Werken van Vanoudenhoven* [een razend populair programma van Rob Vanoudenhoven, dat op de VRT uitgezonden werd in 1998 en 1999] jaagt de kijkcijfers de hoogte in'. En Danneels kon die *populaire drol* blijven omdat het allemaal gezellig voor de mensen moest blijven en geen enkele journalist er ook maar

aan dacht Zijne Heiligheid lastig te vallen met de waarheid en hem vragen te stellen over wat er zich op dat moment echt voordeed in de Belgische kerk.

In die gelukzalige tijd was de pers inderdaad niet geïnteresseerd in pedofilie binnen de kerk. Er werden in die dagen ook bijzonder weinig pedofiele priesters voor de rechter gedaagd. Danneels had dus weinig moeite om zijn rozerode visie overeind te houden. En de weinige keren dat het behang dan toch dreigde te scheuren en er enige deining ontstond, slaagden hij en zijn mediamachine erin de situatie zonder veel inspanning te ontmijnen. Een voorbeeld is de saga rond de veroordeling van de Brusselse pastoor André Vander Lijn in 1998. Vander Lijn werd ervan beschuldigd dat hij meer dan tien kinderen misbruikt had over een periode van dertig jaar. Het ging om scouts uit de parochie Sint-Gillis, waar de man aalmoezenier was. De 54ste kamer van de correctionele rechtbank van Brussel oordeelde dat de schuld van Vander Lijn overduidelijk was en veroordeelde de priester, die acht maanden in voorarrest zat, tot zes jaar cel wegens verkrachting van minderjarigen. Maar de correctionele rechtbank van Brussel liet het daar niet bij. Ze oordeelde ook dat kardinaal Danneels, als hoofd van de Belgische kerk en van het aartsbisdom, en zijn hulpbisschop Paul Lanneau burgerlijk aansprakelijk waren omdat ze weet hadden van het pedofiele gedrag van de priester, maar geen poot hadden uitgestoken om de man te stoppen. Ze konden dus worden veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding aan de slachtoffers. Danneels was weliswaar komen getuigen op het proces en had daarbij in duidelijke bewoordingen pedofilie afgekeurd. Maar tegelijkertijd had hij verklaard dat hij nooit van iets op de hoogte was geweest. Hij had de verantwoordelijkheid proberen van zich af te schudden door te beweren dat een pastoor eigenlijk geen ondergeschikte van een bisschop is en dat er geen relatie bestaat tussen pastoors en bisschoppen, zoals die er wel is tussen bijvoorbeeld een werknemer en een werkgever. Dat de feiten zich afspeelden in de

sacristie en Vander Lijn ze deed tijdens het uitoefenen van zijn kerkelijke functie was volgens Danneels niet relevant. Danneels deed uitschijnen dat hij er toch niets aan had kunnen doen, dat hij Vander Lijn zelfs niet uit zijn functie had kunnen verwijderen. Maar de rechter volgde die wel heel kromme logica dus niet. Hij veroordeelde Danneels en de kerk tot het betalen van 12.500 euro aan schadevergoeding per misbruikte jongen.

Danneels en zijn acolieten trokken echter niet meteen lering uit deze affaire. Integendeel, de kerkleiding zette al haar invloed in om de rechterlijke beslissingen ongedaan te maken. Danneels en co. spraken hun talrijke contacten in politiek en justitie aan om ervoor te zorgen dat Vander Lijn, die werd omschreven als een 'uitstekend priester', toch met de nodige omzichtigheid zou worden aangepakt. Uiteindelijk kwam er ook een oplossing uit de bus voor deze 'arme oude priester'. Vander Lijn mocht zijn straf uitzitten in een klooster, maar kreeg het verbod om het gebouw te verlaten zolang zijn straf duurde. Vander Lijn en zijn kerkelijke oversten stoorden zich evenwel niet aan die afspraak. In geen tijd had de pedofiele priester Vander Lijn een nieuwe auto gekocht en was hij alweer op stap. Danneels en Lanneau gingen ook in beroep tegen de uitspraak die hen medeverantwoordelijk maakte. En ook dat lukte. De huidige Brusselse procureur-generaal Marc de le Court, een fanatiek katholiek die in de pers wordt opgevoerd als een groot liefhebber van Opus Dei en zelfs goede contacten zou onderhouden met de familie van Danneels, zat het hof van beroep voor dat zich over de zaak-Danneels boog. Hij keerde de beslissing van de rechter in eerste aanleg gewoon om. En alles was weer zoals het hoorde.

De Belgische kerk kon de schijn nog ophouden tot in april 2010. Toen barstte de bom. Berichten over pedofiel gedrag maakten een einde aan de klaterende kerkelijke carrière van de Brugse bisschop Roger Vangheluwe, die jarenlang minderjarigen had misbruikt. Het

schandaal joeg een schokgolf door de Belgische kerk. En meteen begon iedereen zich in te dekken. Kardinaal Danneels ontkende hardnekkig dat hij van iets wist, of ooit van iets had geweten. Hij kon zich niet voorstellen dat zoiets gebeurde in zijn kerk en dat het zo wijdverspreid was. Hij had geen idee van de bezigheden van Vangheluwe en van al die andere priesters die tijdens zijn leiderschap werden beschuldigd van pedofilie. De buitenlandse pedofilieschandalen waren allemaal aan hem voorbijgegaan. Vander Lijn was hij al lang vergeten. Hij kon zich ook niet herinneren dat de nu gepensioneerde priester Rik Devillé hem al in de jaren 90 op de hoogte had gebracht van de zaak-Vangheluwe en van vele honderden andere. 'Ik kan mij geen gesprek herinneren uit de jaren 90 waarin melding gemaakt werd van misbruik door bisschop Vangheluwe. Het zou me ook ten zeerste verwonderen dat ik aan zo'n melding geen aandacht zou hebben gegeven, of ze zou vergeten zijn. Ik heb er ook geen enkel schriftelijk document over teruggevonden', zei Danneels. Maar Devillé is categoriek, zoals blijkt uit het interview hieronder.

U blijft erbij dat u Danneels er in de jaren 90 van op de hoogte gebracht hebt dat Roger Vangheluwe zich schuldig had gemaakt aan pedofiele praktijken? Danneels ontkent bij hoog en bij laag. Iemand liegt dus. U of hij.

Devéillé: 'Ik herhaal: ik heb Danneels al in de jaren 90 over Vangheluwe aangesproken. Liegt de kardinaal? Ik zou hem niet meteen een leugenaar noemen. Misschien weet hij het echt niet meer.'

Danneels heeft zich altijd uitgegeven voor een man van de open kerk, geen aanhanger van de rigide, autoritaire en heimelijke kerk van pausen als Johannes Paulus II en Benedictus XVI. Uit wat u zegt, blijkt echter dat ook Danneels de reputatie van de kerk belangrijker vond

dan het belang van de slachtoffers van seksueel misbruik in die kerk. Een trieste vaststelling.

Devillé: ‘Maar hij was daar niet alleen in. Hij kon niet anders, vermoed ik. Ik weet nog heel goed dat hij heel kwaad was om mijn eerste boek, dat ik in de jaren 90 heb geschreven. Hij wilde niet dat ik dat boek uitgaf en zei nijdig tegen mij: “Rik, alles wat jij vertelt, zou ik ook kunnen zeggen, maar ik zou dat dan wel voor de rest van mijn leven moeten horen.” Het zou hem achtervolgen. Ik heb toen geantwoord: “En dan?” Het probleem met katholieke bisschoppen is dat ze vooral hun mond moeten houden. Eigenlijk zouden ze die bisschoppen beter een receptor in het achterhoofd monteren, zodat Rome ze rechtstreeks kan dicteren wat ze moeten zeggen. Danneels probeerde wel een goed bisschop te zijn, maar hij zat vast in het systeem en de logica van de kerk: elke geestelijke heeft immers de plicht de reputatie van de kerk te handhaven, en dat kan alleen door de naam van de priesters en de bisschoppen te redden. En daarom werd alles toegedekt. In de jaren 90 kon je hier met niemand over praten: niet met de bisschoppen, maar ook niet met de collega’s. Seksueel misbruik in de kerk, dat bestond niet.

We zijn zelfs met een soort erkenningsdagen begonnen voor de slachtoffers. We hebben er vier of vijf georganiseerd, elk jaar, in elk bisdom. Vaak hadden we tot negentig mensen op die bijeenkomsten. Alle bisschoppen en oversten kregen een geschreven uitnodiging in de bus. En hoeveel zijn gekomen? Geen enkele! Niemand! Ze hadden zelfs niet de beleefdheid om te antwoorden en ons te zeggen waarom ze niet kwamen. Wij bestonden niet. En daarna gingen ze dan vertellen dat ze niet wisten wat er aan de hand is in de kerk. Als je niet wilt luisteren, dan weet je inderdaad niets. Als de bisschoppen toen wel hadden geluisterd, dan was die zaak al lang vóór de affaire-Dutroux opgelost.’